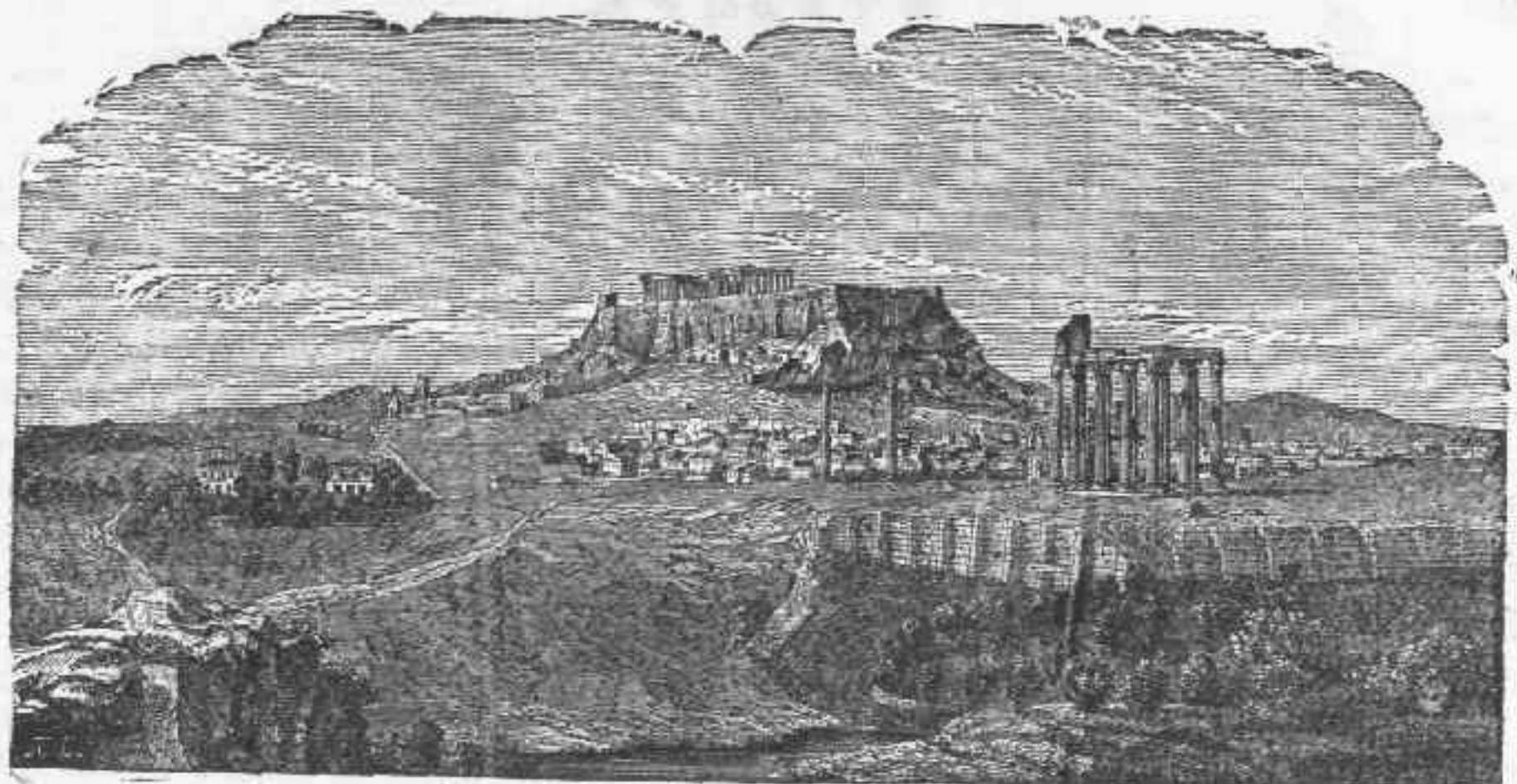

ΠΑΝΔΩΡΑ.

15 ΜΑΡΤΙΟΥ, 1866.

ΤΟΜΟΣ ΙΣ'.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 384.

ΜΕΧΜΕΤΟΥ Β'.

ΤΟΥ ΠΟΡΘΗΤΟΥ ΦΙΡΜΑΝΙΟΝ.

Παντοῖα καὶ θέας ὄντως ἄξια κειμήλια καλλιτεχνίας Βυζαντινῆς προσεῖλκυσάν μου τὴν περιέργειαν ὅτε κατὰ πρῶτον παρεγενόμην εἰς Πάτριον καὶ τὰ ἐν τῇ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ περιφανεστάτῃ μονῇ ἀνεθεώρουν· ἐν δὲ τούτοις ἦν καὶ τι κανδήλιον ἐξ ὀρειχάλκου, κρεμάμενον ἐν τῷ νάρθηκι τοῦ ναοῦ πρὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος εἰκόνης, ἰδιοτύπου μὲν κατασκευῆς, περιττῶς δ' ἐξεργασμένον καὶ ἐπὶργυρωμένοις Ἀραβικοῖς μονογραμμάτοις διηρησμένον. Ἐπερωτῶντί μοι δὲ περὶ αὐτοῦ διηγοῦντο ἦν ἐκ προγόνων παρελήφασιν παράδοσιν ταύτην, — Ὅτι συνορῶντες ἐκεῖνοι τὴν ἐπικειμένην κατάλυσιν τῆς Βυζαντινῆς βασιλείας, καὶ τὰ τῇ ἰδίᾳ πατρίδι συνοίοντα προμνόμενοι συνετῶς, ἐξαπέστειλαν πρεσβείαν πρὸς Μεχμέτην τὸν Β', μικρῷ πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων, καθομολογήσους αὐτῷ τὴν ὑποταγὴν τῆς νήσου. Καὶ ὅς τὴν τε πρεσβείαν προφρόνως ἀπεδέξατο, καὶ δὴ καὶ συνέθετο τεσσαράκοντα χρυσοὺς τελεῖν αὐτῷ ἐτησίως τὴν νήσον, ἀπολαύειν δὲ καὶ ἐπὶ τῆς τῶν Ὀθωμανιδῶν βασιλείας πάντων ἀνεξαίρετως τῶν παρὰ τῶν χριστιανῶν αὐτοκρατόρων προδεδωρῆμένων αὐτῇ

τε τῇ νήσῳ καὶ τῇ ἱερᾷ μονῇ προνομίων καὶ λοιπῶν δικαιοματίων. Οἶονεὶ δὲ καθουσιούμενος τὰ συντεθειμένα προσήνεγκεν ὁ μονάρχης ἐκεῖνος ἀνάθημα τῇ μονῇ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος κανδήλιον. — Καὶ οὕτω μὲν ἡ παράδοσις.

Ἐγὼ δὲ ἀνασκαλεύων ποτε τὸ ἀρχεῖον τοῦ κοινοῦ τῆς νήσου, ἱστορίας χάριν, εὔρον ἐν πολλοῖς ἄλλοις Τουρκικοῖς ἐγγράφοις, οἷον φερμανίοις καὶ λοιποῖς, καὶ τι φέρον ἐξώθεν τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην: « 1637. Τὸ ἴσον τοῦ ὀρίσμοῦ τοῦ σουλτὰν Μεχμέτη ἀποῦ ἐχαρτζώθη τὸ νησίρ μας πρὶν γὰ πάρη τὴν Ἡδ-λιν διὰ χρυσᾶ 40 ». Σπουδαῖον ὡς ἀληθῶς ἔδοξέ μοι τὸ ἐγγραφον διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς νήσου. Ὅθεν καὶ ἀνακοινωσάμενος τῷ δημάρχῳ καὶ τοῖς συμβούλοις αὐτοῦ τὴν ἀνακάλυψιν, ἤξιουν αὐτοὺς ἀρεῖναί μοι τὸ ἐγγραφον, ὅπως ἐγὼ αὐτὸς φροντίσω περὶ τῆς τοῦ ἐνδιαλαμβανομένου ἐρμηνείας.

Ἀπελθὼν οὖν εἰς Κῶν, ἐνθα πρὸς καιρὸν τὰς διατριβὰς ἐποιούμην τότε, ἐπέδειξα αὐτὸ τῷ τῆς νήσου καϊμακάμῃ (τοποτηρητῇ) Ἐσσάτ-μπεη, ἀνδρὶ σπουδαίῳ καὶ φιλαρχαίῳ τυγχάνοντι. Ὁ δὲ ἰδὼν καὶ ἀναγνοὺς ἐθαύμαζε τε καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ διαφέροντος ἡρώτα με, εἰ ἄρα ἐγίνωσκον οἱ Πάτριοι οἷον κατέχουσι θησαυρόν. Ἐλεγε γάρ μοι, καὶ ταῦτα κατ'ἐμπιστοσύνην, ὅτι, — Ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει καὶ μόνῃ τοιούτου ἱεροῦ τοῖς Ὀθωμανοῖς κειμηλίου, ἡ τοῦ σουλ-

τάνου κυβέρνησις, αἰδοῖ τῇ πρὸς τὸν κατ' ἐπαγγελίαν
θεῖαν ἐκπορθήσαντα τὴν Κωνσταντινούπολιν ⁽¹⁾, ἔ-
μελλε πάντως ἐπὶ τῶν ἐκείνου ἰχνῶν βαίνειν, καὶ
ἀντὶ παντός ἄλλου φόρου τοὺς τεσσαράκοντα μόνον
χρυσοὺς ἀπαιτεῖν ἐκ τῆς νήσου. — Ἐπειρωτῶντός μου
δὲ ὅτι ἐδόκει αὐτῷ περὶ τοῦ μήπω σωζομένου ἀρχε-
τύπου τοῦ *φερμανίου*, ταῦτά μοι ἔλεγε, — Μηδ' ὅλως
ἀμφίβαλλε, ὅτι πιεζόμενοι κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν οἱ
Πάτριαι ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ τῆς Κῶ (ὡπὸ ταύτην γὰρ
ἦν τεταγμένη διοικητικῶς ἡ Πάτρις μέχρι τοῦ 1821,
ὅτε ἀνεπέτασε τὴν παρὰ τοῦ εὐκλεοῦς γένου αὐτῆς
ἀνιδίμου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Θεοφίλου ἀγίας-
θεῖσαν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας ⁽²⁾), ἦτοι φόρους βα-
ρεῖς ἀπαιτούμενοι, τὴν τυραννικὴν οἰονεῖ ἀποσειόμενοι
βίαν, ἐπεκαλοῦντο ὑπὲρ ἑαυτῶν τὴν ἰσχύν τῶν παρὰ
τοῦ Πορθητοῦ ὠρισμένων, αὐτό τε τὸ ἀρχέτυπον τοῦ

(1) Κατὰ τὴν τῶν Μωαμεθανῶν δόξαν, τῆς Κωνσταντινουπό-
λεως τὴν ἄλωσιν προεῖπε δῆθεν αὐτὸς ὁ ἀρχηγὸς τῆς θρησκείας
αὐτῶν διὰ τῶν λόγων τούτων: « Κοριτωθήσεται ἡ Κωνσταντι-
νούπολις. Εὐτυχὴς ὁ ἡγεμὼν, εὐτυχὴς ὁ στρατὸς ὁ ἐκτελέσων
τὴν κατάκτησιν ταύτην » οἷτινες καὶ φέρονται ἀνέγραπτοι ὑ-
περβαν τοῦ πρώτου πυλῶνος τοῦ παρὰ τοῦ πορθητοῦ ἀνεγερθέντος
τῆς κτίσεως, τοῦ ἀπ' αὐτοῦ ἐπωνομαζομένου Σουλτάν-Μαχμέτ [ἴδε
Σ. Δ. Βυζαντ. Κωνσταντινούπ. τόμ. Α', σελ. 388].

(2) Πρώτη μὲν πασῶν τῶν κατὰ τὸ Αἰγαῖον νήσων ἡ Πέλοψ
ἢ Πέλοισι ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας, περὶ τὰς ἀρ-
χάς τοῦ Ἀπριλίου, δευτέρα δὲ ἡ Πάτρις, προσημανημένη οὕτως
ὑπὸ τοῦ περιπόστου τέκνου αὐτῆς Δημητρίου Θέμελη, ἑνὸς τῶν
θεμελιωτῶν καὶ μεγάλων ἀποστόλων τῆς Φιλικῆς ἐταιρείας
(ἥς μέλος πρωτεύον ἐτύγχανεν ἕτερον οὐχ ἥττον ἀγλαὸν τῆς
αὐτῆς νήσου τέκνον, Ἐμμανουήλ ὁ Ξάνθος), ἔστις αὐτὴν
τὴν ἐννεγκμένην εἶχε κέντρον τῶν εἰς τὸ Αἰγαῖον ἐνεργειῶν αὐ-
τοῦ. Ἀνεπετάθη τοίνυν ἡ σημαία τῇ 12 Ἀπριλίου, ἡμέρα τρί-
τῃ τῆς διακαινησίμου, ἐν τῇ πλατείᾳ τῆς ἀρχαίας Θεοκτίστης τῆς
Λεσβίας, λιτανευόντων τοῦ ἱεροῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ μετὰ τῶν
θεῶν ἐκτυπωμάτων. Τῆς δὲ πανηγύρεως ταύτης προεβόησεν ὁ
ἀνωτέρω μνημονευθεὶς μακαριώτατος Ἀλεξανδρείας πατριάρχης,
ἔστις, μετὰ τὸ εὐλογῆσαι καὶ ἀγιάσαι τὸ σύμβολον τῆς ἀπελευ-
θερώσεως τοῦ ἔθνους, ἐξεφώνησε καὶ λόγον προτροπικὸν ἐν μέ-
σῃ τοῦ ἐνθουσιῶντος καὶ ἀλαλάζοντος πλήθους. Ἐγὼ δ' οὐ μὴ
παρέλθω ἐν σιγῇ, ὅτι καὶ τοῦτο δὴ τῆς θεῆς προνοίας ἦν οἰκονο-
μία· νήσος διπλαθὲς μικρὰ μὲν καὶ τὸ πάλαι ἄσημος, μεγάλῃ δὲ
τὸ ὄνομα καὶ μέχρι περὶ τῶν τῆς οἰκουμένης ἐξἠκουστος ἀπὸ τῆς
σωτηρίου ἐποχῆς γενομένη, διὰ τὴν ἐξουσίαν τοῦ συγγενοῦς καὶ
κατ' ἐξαιρέτον ἡγαπημένου τοῦ Χριστοῦ μαθητοῦ, ἐπαλλαν ἀνα-
δειχθῆναι σώτῃρα μὲν καὶ ταμειάρχον τοῦ μικροῦ δεῖν ἀπολωμέ-
νῳ ἑλληνισμοῦ, διὰ τῆς περιαιυτῆς Πατριάρχης σχολῆς, τῆς
καὶ πασῶν τῶν τοῦ ἔθνους σχεδὼν ἀρχαιοτάτης (ἀνάγεται γὰρ
ἡ ἀρχὴ αὐτῆς εἰς τὰ τέλη τῆς 15' ἐκατονταετηρίδος, ὡς ἀλλα-
χοῦ πλατύτερον ἀκηγεύμεθα), προάγγελος δὲ καὶ ἀλείπτρια τῆς
πολιτικῆς ἡμῶν παλιγγενεσίας, διὰ τῶν Ξάνθων καὶ Θεμελίων
αὐτῆς, καὶ μὴν καὶ διὰ τῶν ἀπανταχοῦ τῆς ἑλληνικῆς γῆς δια-
σπαρέντων ἀπειροπληθῶν τροφίμων αὐτῆς, εἴτινες τὸ τῆς παι-
δείας φῶς ἐξ' αὐτῆς μεταλαμβάνοντες ἐνεσάρκωσαν, αὐτῶς
εἰπεῖν, τὴν ἰδέαν τοῦ μετ' ὀλίγον ἀρξάμενου μεγάλου δράματος.
Οὕτως ἄρα, ἐκ τοῦ τόπου ὅθεν ἀπὸ στόματος τοῦ τῆς βροντῆς
μῦθοῦ καὶ ὑψιπέτου ἀπὸ τοῦ θεολογίας ἐξήστραψεν εἰς τὸν κόσμον
ἡ περὶ τῆς προανάρχου γεννήσεως τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ Σω-
τῆρος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ὑψηλὴ διδασκαλία, ἐκείθεν ἐκλάμ-
ψει ἔμελλε καὶ τὸ σωτήριον κήρυγμα τῆς διανοητικῆς καὶ πο-
λιτικῆς ἀναγεννήσεως τῶν τοῦ Χριστοῦ πενήτων, τοῦ ἐκλεκτοῦ
αὐτοῦ ἔθνους!

φερμανίου πρὸς πλείονα πίστωσιν ἐπεδείκνυν. Ὁ
γούν διοικητὴς τὴν τὴν προσέκουςαν ἀπονέμων τῷ
τοιούτῳ κειμηλίῳ, αὐτὸ μὲν τὸ ἀρχέτυπον ἀφελὼν
ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν Πατριῶν ἐπεμψεν ἀναμνηρίστως
εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀποθησαυρισόμενον ὡς τοῖς
ἄλλοις τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους θησαυρίσματιν, ἀντ'
ἐκείνου δὲ ἔδωκεν αὐτοῖς ἀντίγραφον ἀπαράλλακτον,
ἐπικεκυρωμένον τῇ ἰδιοχειρῇ ἐπισπασίᾳ καὶ τῇ σφρα-
γίδι τοῦ καὶ τοῦ (κριτοῦ) τῆς Κῶ Μεχμέτου υἱοῦ Ἀ-
λῆ, ὡς ἐν τῷ προμετωπίδι αὐτοῦ φέρεται. — Ταῦτά
μοι καὶ περὶ τούτου ἔλεγεν ὁ Ἐσσατ-μπεης, οὐκ ἀ-
προσδύνουσα τινα, ἀλλὰ καὶ λίαν πιθανὰ δοκοῦντα.

Καὶ ἐπεσφραγίσθη λοιπὸν ἐκ τοῦ ἐγγράφου τούτου
τὸ βέβαιον τῆς ἐγγωρίου παραδόσεως περὶ τῆς ὑπὸ
τὸν μονάρχην ἐκείνον αὐθαίρετον ὑποταγῆς τῆς νή-
σου, ἀλλὰ δὴ καὶ τῆς τοῦ κανδελίου προσφορῆς. Εἰ
δὲ τινα δισταγμὸς ὑπαισθῆται περὶ τούτου, ἀνοίκειον
δῆθεν ὑπολαμβάνοντα τὸ ἀνάθημα ὡς παρὰ τοιούτου
μονάρχου, διὰ τὴν εὐτέλειαν τῆς ὕλης, γινωσκέτω
οὗτος ὅτι τέλειον ἀπείρηται τοῖς Μωαμεθανοῖς ἡ ἐν
τοῖς ναοῖς αὐτῶν χρῆσις οἰαζθήσασθαι τιμίας ὕλης
τοῦ γένους τῶν ὀρυκτῶν, ἦτοι παντός ὀργάνου ἢ
σκεύους ἐκ τῶν εἰς τὴν ἐξω λατρείαν τοῦ Θεοῦ κα-
τασκευασμένων.

Ἄλλ' ὑπελείπετό μοι ἔτι, πρὸς ὁλοσχερῇ τῆς ἐμῆς
περιεργείας λύσιν, μαθεῖν καὶ περὶ τῶν ἐπὶ τοῦ καν-
δελίου μονογραμμάτων, τί ἂν ἔλεγον ταῦτα. Διὸ καὶ
σὺν πάσῃ σπουδῇ ἡρώτων τοὺς λογιωτέρους τῶν κατὰ
καιρὸν ἐπισκεπτομένων τὴν νήσον ἐπιστῆμων Ὀθωμα-
νῶν. Καὶ ὅς μὲν ἔλεγε τὴν ῥῆσιν εἶναι τὰ γεγραμ-
μένα ταυτηνί: « *Πεντάκις τῆς ἡμέρας ἐμνήσω σε
Κόρις* » (γνωστὸν γὰρ ὅτι πεντάκις τοῦ νοχθημέρου
προσεύχεσθαι ἐπιτέτακται τοῖς Μωαμεθανοῖς ὑπὸ τοῦ
σφῶν νομοδότου· εἰ δ' ἀληθῶς οὕτως ἔχει ἡ ῥῆσις,
παρέξεσται ἄρα ἀπὸ τῆς Λαβιτικῆς ταυτηνί: « *Ἐπτά-
κις τῆς ἡμέρας ἡγεσά σε* » [Ψαλμ. ΡΗ'. 164]), ὅς
δ' ὅτι σουλτάνων καὶ σουλτανίδων διελάμβανον ὀνό-
ματα, καὶ ἄλλος ἄλλο. Ἄλλ' ἐκ τῶν ἀντιφατικῶν
αὐτῶν λόγων ἑμαυτὸν ἐπεισα, ὅτι ἡ ὀρθὴ ἀνάγνωσις
καὶ διευκρίνησις τῶν μονογραμμάτων τοῦ ἀρχαίου
τούτου Ὀθωμανικοῦ καλλιτεχνήματος, ἀνδρὸς ἐδεῖτο
εἰδήμονος τῆς Ἀραβικῆς παλαιογραφίας.

Τούτου τίνυν τοῦ σπουδαίου ἐγγράφου ἀντίγρα-
φὸν ἔστι τὸ ἐνταῦθα παρατιθέμενον, ὅτινι προσεστῆ-
σαι δεῖν ἔγνων αὐτὸ πάλιν τὸ κείμενον φωνῇ μὲν
Τουρκικῇ, Ἑλληνικοῖς δὲ γράμμασιν ἐξεννεγμένον,
εἶτα δὲ καὶ τὴν κατὰ λέξιν μετάφρασιν αὐτοῦ· ἡ δὲ
καὶ ὀρεῖλω τῇ φιλικῇ προθυμίᾳ τοῦ ἐν Κωνσταντινου-
πόλει ἐλλογιμωτάτου κ. Κωνσταντίνου Φωτιάδου,
καθηγητοῦ τῶν Ἀνατολικῶν γλωσσῶν ἐν τῇ τοῦ γέ-
νους μεγάλῃ σχολῇ.

Παρατηρήσεως δὲ ἄξια θεωροῦμεν ἐν τῷ *φερμανίῳ*

ταῦτα. Καὶ πρῶτον μὲν βλέπομεν, ὅτι ὁ λόγος ἀρχε-
ται ἀπὸ τῆς γενικῆς: «Τοῦ χωρίου τῆς Πάτρου
(Πάτρος κλοουνοῦ), κτλ.» ⁽¹⁾ ὅπερ οὕτως ἀφρη-
μένως ἔχον καὶ ἀπολύτως καίμενον, οὐδὲν ἄλλο δη-
λοῖ, ὡς ἔγωγε ὑπολαμβάνω, ἢ ὅτι: «Ὁ ὀρισμὸς οὗ-
τος ἐστὶ τοῦ χωρίου τῆς Πάτρου, καὶ ἀφορᾷ τὸν
ἀφελόμενον παρ' αὐτοῦ φόρον τοῦ 857 ἔτους τοῦ
χισζρέ (ἐγίρας), ἀπὸ τῆς ἁ. Αὐγούστου λογιζόμε-
νον.» Εἴτα δ' ἐπεταὶ τὸ ὄνομα τοῦ πρὸς ὃ ὁ ὀρισμὸς
ἀπευθύνεται προσώπου: Κωστένη (ἢ Φωστένη) Λου-
ραν-μανός, προσετώτος πάντως τῆς νήσου ἀλλὰ
τοῦτο διέστραπται λίαν, ἅτε δὴ τῆς Τουρκικῆς γλώσ-
σης μιθόλως ἐχούσης καταλλήλους χαρακτῆρας εἰς
ὁρθὴν καὶ ἀπταιστον σύνθεσιν ὀνομάτων τῶν Εὐρω-
παίων γλωσσῶν. Ἰσως δὲ ἦν τὸ γνήσιον ὄνομα Κω-
σταρτίμος Μάρος, ἢ γοῦν Κωνσταντίος Ἡγούμε-
νος (δηλονότι τῆς τοῦ Θεολόγου μονῆς, ὡς ὦν ὁ πνευ-
ματικὸς ποιμὴν τῆς νήσου). Ἐπειδὴ δὲ μικρῷ κατω-
τέρῳ μνημονεύεται πάλιν τὸ ὄνομα Κωνσταντίνου τι-
νός, ἐπεισέ μοι εἰκάζειν, ὅτι οὗτος ἦν ἰσως ὁ πρὸς
Μεχμέτην διαπρεσβεύσας, ὅτε καὶ τῶν τεσσαράκοντα
χρυσῶν ὁ ἐτήσιος ἐτέτακτο φόρος, ὡς ἡ παράδοσις ἔ-
χει. Ὁ δὲ χρόνος καθ' ὃν ἐκδέδοται τὸ φερμάτιον
συμπίπτει τῷ 1454, περὶ τὸν Σεπτέμβριον ἀρχόμε-
νον, τουτέστι δεκαπέντε μετὰ τὴν ἄλωσιν μῆνας
κατὰ γὰρ τὸν γενόμενόν μοι καταλογισμὸν τῶν χρό-
νων, τὸ 857 ἔτος τοῦ χισζρέ (ἐγίρας) ἤρξατο τῇ 11
Ἰανουαρίου τοῦ 1453· ἡ ἄλωσις ἄρα τῆς πόλεως συμ-
πίπτει τῇ 20 τοῦ μηνός Τζεμάζι-οὔλ-εββέλ τοῦ αὐ-
τοῦ ἔτους ⁽²⁾. Ἀλλὰ καὶ ὁ τύπος ἐν ᾧ ἐκδέδο-
ται, ἡ Σοφία δηλαδὴ ⁽³⁾, δίδωσιν ἡμῖν ἐννοῆσαι,
ὅτι στρατεύων ἐτύγχανε τότε ὁ Μεχμέτης καὶ ἀναμ-
φιβόλως κατὰ τοῦ ἀκαταμαχήτου ἥρωος Σκενδέρ-
μπεῦ. Τὸ δ' αὖ φιλωρία, ἂν μὲν ἐκληρωθῇ Βυζαντινά,

⁽¹⁾ Χωρίον καλεῖ τὴν Πάτρον, διότι εὐάριθμοί τινες ἦσαν οἱ κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον κατοικοῦντες τὴν νήσον, οἱ καὶ συνηλί-
ζοντο ἐντὸς μικρᾶς καὶ περιφράκτου (διὰ τὸν φόβον τῶν πειρα-
τικῶν ἐπιδρομῶν) συνοικίας, ὑπὸ τὸ μεσημερινὸν τῆς μονῆς τεί-
χος κειμένης, καὶ ἀναλλοιώτου ἄχρις ἡμῶν διατηρουμένης. Ἀπὸ
δὲ τῶν ἀρχῶν ἤδη τῆς 15' ἑκατονταετηρίδος καὶ ὁ τῆς νήσου
συνοικισμὸς ἤρξατο συντονώτερον, πολλῶν ἀποίκων συρρέοντων
ἀπὸ τῶν τοῦ Αἰγαίου νήσων, μάλιστα δ' ἐκ Κρήτης καὶ τῶν
Ἰονίων. Ἐν ταύτῃ γὰρ εὐρίσκον οἱ τὴν ἰδίαν πατρίδα φεύγοντες
ἀναφυγὴν τινα καὶ τῶν ἐκ τῆς Ἑνετικῆς καὶ Ὀθωμανικῆς τυραν-
νίας ἀνυπόστοιτων δεινῶν ἀνακούφισιν· σεβαστὴ γὰρ ὑπῆρξεν ἡ
νῆσος αἰετοῦ καὶ αὐτοῖς τοῖς Ὀθωμανοῖς.

⁽²⁾ Κατὰ δὲ τὸν Ὀθωμανὸν ἱστοριογράφον τοῦ: Ταρίχ Μου-
ταεζ α β α τ ἰ Ἐ β λ ἰ ἂ Τ σ ε λ ε π ῆ (ἱστορία Κωνσταντινου-
πόλεως καὶ Βουπόρου), τῇ 20 τοῦ Τ ζ ε μ ἂ ζ ε-ο ὁ λ-ἂ χ ἰ ρ,
ἡμέρᾳ τετάρτῃ, ἦτοι ἓνα μῆνα μετὰ ταῦτα ἑάλω ἡ πόλις. [Ἰδὲ
Μορτμάνου Πολιερκ. καὶ ἄλως. Κωνστ. ἐν Πανδώρας τὸμ. 1',
σελ. 337].

⁽³⁾ Σοφία, ἡ καὶ ἄλλως Τ ρ ε π δ ἰ τ σ α, πόλις ἐπίσημος
τῆς κάτω Μοισίας, ἦτοι Βουλγαρίας· ἐστὶ δὲ, κατὰ τινας, ἡ πα-
λαιότερον Σαρδική [Ζωναρ. σελ. 219. Paris] ἢ οὐ καὶ παρὲ-
ρθερται· ἰσως τὸ Τριδίτσα.

ἐπειδὴ οὐδεὶς τῶν μετὰ τὸν Πρεσβύτερον Ἀνδρόνικον
αὐτοκρατόρων φαίνεται κόψας χρυσοῦν νόμισμα, καθ'
ἃ μοι ὁ ἐν νομισματολόγοις διαπρέπων σεβαστὸς φί-
λος μου κ. Παῦλος Λάμπρος ἀνεκρινώσατο, ἀποδε-
κτέον ὅτι ἦσαν τοῦ αὐτοκράτορος ἐκείνου. Τούτου δὲ
τὸ χρυσοῦν νόμισμα, κατὰ τὴν παρὰ τοῦ εἰρημένου
φίλου γενομένην ἐξ ἀναλύσεως δοκιμασίαν, ἔλκει κόκ-
κους Ἑνετικῶς 84· ὦν οἱ μὲν 44 χρυσός ἐστίν ἁ-
πεφθος, οἱ δὲ 40 κρᾶμα. Ἰσοδυναμεῖ ἄρα τὸ τοιοῦ-
τον νόμισμα δραχμαῖς 8: 94· τουτέστι συνεκφυλα-
σῶτο ὁ ἐτήσιος τῆς νήσου φόρος εἰς δραχμὰς 357: 60,
ἦτοι γρόσια Τουρκικὰ 1500 περίπου. Ἄν δὲ πάλιν
λογισθῶσιν Ἑνετικὰ, ὅπερ δοκεῖ πιθανώτερον, ἰσοδυ-
ναμεῖ ὀλίκως ἡ ἀξία αὐτῶν δραχμαῖς 360, ἦτοι γρο-
σίοις περίπου 2500.

Ἄλλ' ἰσως ἂν δόξειάν τινι ὡς τῇ τριαύτῃ παρα-
δύσει ἀντιπίπτοντα τὰ ἐξῆς:—α') Ὅτι τὸ φερμάτιον
οὐ πρὸ τῆς ἀλώσεως φαίνεται γεγραμμένον, ἀλλὰ δε-
καπέντε μῆνας μετέπειτα.—β') Ὅτι ἡ φράσις «τὰ
ἐπὶ τοῦ Κωσταρτίμου προσδιορισμένα τεσσαρά-
κοντα φιλωρία», νοεῖ μᾶλλον τὸν ἐπὶ τῆς βασιλείας
τοῦ ἀνιδίμου τελευταίου αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου
τεταγμένον τῇ νήσῳ φόρον, ὡς εὐρέθη ἰσως σεσημειω-
μένον ἐν τοῖς φορολογικοῖς πίναξιν τοῦ καταλυθέντος
κράτους.—γ') Ὅτι ἐν τῇ τελευταίᾳ φράσει ταύτῃ:
«ἐμὲ ἀναγνωρίζων ἀληθῆ κτλ.» ἔνεστιν ἡ ἐννοια,
ὅτι ἐγὼ ὁ ἐντελλόμενός σοι ταῦτα εἰμὶ ὁ ἀληθι-
νός καὶ νόμιμος κυριάρχης σου, καὶ ἐμοὶ ὀφείλεις
πίστιν καὶ ὑποταγὴν (ἀντὶ δηλονότι τῶν μέχρι τοῦ-
δε χριστιανῶν αὐτοκρατόρων). Ὅθεν συνάγεται ἐκ
τούτων πάντων, ὅτι οὐχ ἐκουσίως ὑπετάγησαν τῷ
Μεχμέτῃ οἱ Πατρίμοι.

Τούτοις τοίνυν ἡμεῖς ἀντεπιφέρομεν τάδε. Καὶ ὡς
πρὸς τὸ πρῶτον μὲν λέγομεν, ὅτι ἀβασανίστως καὶ ἐκ
τοῦ παραυτίκα οὐ δεῖ ἀποβάλλειν τὰς παλαιὰς ἱστο-
ρικὰς παραδόσεις· αὗται γὰρ οὐδὲν ἄλλο εἰσὶν ἢ ἡ ἀ-
γραφος ἱστορία τῶν, καθ' ὃν ἀνάγονται χρόνον, συμ-
βεβηκότων. Τὴν δὲ τῶν Πατρίμων παράδοσιν πιστο-
ποιεῖ, ὡς προσεῖπα, καὶ ἡ ἐξωθεν τοῦ φερματίου γρα-
φεῖσα τῷ 1637 ἔτει ἐπιγραφή: «... ἀποῦ ἔχαμα-
τζῶθη τὸ νησίρ μας πρὶν γὰ πάρη τὴν Πόλιν
κτλ.» ἐξ οὗπερ συνάγεται, ὅτι ἐπεκράτησεν ἕως τότε
ὁ λόγος ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν παραδιδόμενος ἐπὶ ἑ-
τη ἄνω τῶν 184, καὶ ἔκτοτε πάλιν μέχρις ἡμῶν ἔτη
228. Ἄλλως τε δὲ καὶ αὐτὸ τὸ διατηρούμενον καν-
δήλιον ἐστὶν ἡ ψηλαφικτὴ, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τῆς παρα-
δόσεως ἑνδειξίς. Ἐπειτα, τίς δύναται βεβαιῶσαι τοῦ-
το εἶναι τὸ πρῶτον τοῦ Μεχμέτου φερμάτιον πρὸς
τοὺς Πατρίμους, καὶ μὴ πρὸ αὐτοῦ ἐπισταλθῆναι ἕτε-
ρον, τοῦ χρόνου βυρὰ ἤδη γεγονός;

Ὡς πρὸς τὸ δεύτερον δὲ ἀποφαινόμεθα ἄνευ δι-
σταγμοῦ τινος, ὅτι οὐδ' ὀβολὸν γοῦν ἐτέλεσε πώποτε

ἡ Πάτρις τοῖς χριστιανοῖς βασιλεῦσι, λόγῳ φόρου. Εἰ γὰρ οἱ τοῦ Κωνσταντίνου προκάτοχαι οὐ διέλιπον φιλοτίμως ἐπικυροῦντες καὶ πάντοθεν ἐξασφαλιζόντες καὶ κατακυροῦντες τὴν παρὰ τοῦ μεγάλου Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ κεχορηγημένην τῇ νήσῳ ἀτέλειαν καὶ πάντα τὰ λοιπὰ αὐτῆς προνόμια, ἅτε δὴ καθάπαξ παρ' αὐτοῦ ὡς ἐξαίρετόν τι ἀνάθημα καὶ καλλιέρισμα μέγιστον τῷ Θεῷ ἀγιοσωθείῃ (1), εὐλαβεῖα τῇ πρὸς τὸν Ἀπόστολον καὶ Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην, πῶς ἂν ἔμελλεν αὐτὸς μετακινεῖν καὶ ἀθετεῖν ὅλως τὰ παρὰ τῶν προγόνων αὐτοῦ τεθεσπισμένα; Ἢ μὴ ἄρα ἔκειτο τοῦ κράτους αὐτοῦ ἡ σωτηρία ἐν τοῖς τεσσαράκοντα φλωρίαις τῆς Πάτρου, καὶ ταύτης μόνης ἀπασῶν τῶν τοῦ Διγαίου νήσων (2), καὶ τούτου χάριν εἶδετο τὸ πρᾶγμα τοιαύτης παραβιάσεως; Ὡ, εἴθε ἦν τοῦτο! Ἀλλὰ καὶ τούτου δοθέντος, καὶ ὑποτιθε-

μεγαλοπράγων, ὥς ἐκεῖνος, ὅς διετέλει νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν μερμηρίζων κατὰ φρόνα ὅπως σύμ-
πασαν ὑποδουλώσειτο τὴν Εὐρώπην, ἐμελλεν, οἰοῦναι
μικροσκοπῶν, ἀποδλέψαι εἰς νῆσον ἐλαχίστου λό-
γου, καὶ τοῦτ' αὐτὸ κραναήν, καὶ σχεδὸν ἀπίκητον,
κειμένην μάλιστα ἔγγιστα τῶν κτήσεων τῶν ἵππων,
ἦτοι τῆς Λέρου, Καλύμνου, Κῶ κτλ., δι' ὅπερ ὑπό-
νοια ὑπεισήρχετο ἂν αὐτὸν ἐν τῷ κράτει ἐκεῖνων καὶ
ταύτην συμπεριλαμβάμεσθαι.

Ὡς πρὸς τὸ τρίτον δὲ ἀκοῦσιν ἡμῖν τὰ παρὰ τῶν
τουρκιστῶν λεγόμενα, ὅτι ἀπλαθὴ ἡ εἰρημένη φράσις
ἐστὶ συνήθης καὶ οἶοναί τυπικὴ ἐν ᾧ πασι τοῖς σουλ-
τανικοῖς ὁρισμοῖς.

Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ἴσως δείξει ποτὲ ἐκδηλότερον ἀ-
γηράσκων χρόνος. Τὸ δὲ σιγῆματιον ἔχει οὕτως:

Κείμενον Τουρκικόν.

صورت حکم شریف مرہوم و مفقودہ قاہرہ سلطانہ کبریا
غازی

غازی

با شوی کویونگا ایشیدی اولنده سنم بیس و قیبه دریا خانه فطنی و زمانه ما نوی نوبع هر چه
 دهن و دیو بر بیست که ز نور کویه فطنه اولنده سنم مقرر اولده خود خاوری و دوزخ عشاق
 و دجیم عشاق قارم علی و در خوشی کی خیزد بر آن و نیویب به حضور بیج وین که در آن ایام بود که گروه
 ناقیر و زل و قیاب فکور قارم اولم که منویم بیدار بی خفیه بیایب خلاصه شریعت خود
 و حق قلوب و تقیای وین که خیر و اولی و مضامین کبار است خانه و قیبه و خانانته

بیور
موقوفہ

μένου ὅτι οὐκ αὐθαιρέτως ὑπετάγη ἡ Πατὴρ τοῦ Πορ-
θητῆ, οὐκ οἶδα εἴποτε ἀνὴρ οὕτω μεγαλεπήβολος καὶ

(¹) Ἰδε τὸ Χρυσόδευλλον αὐτοῦ ἐν Παγδ. φυλλ. 338ω.

(2) Γνωστέον ὅτι τῶν τοῦ Αἰγαίου νήσων αἱ μὲν ἐτύγχανον κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον ἐν τῇ κράτει τῶν ἐν Ρόδῳ ἰδρυόντων ἱππο-
τῶν τοῦ ἐκείνου Ἰωάννου τῆς Ἱερουσαλὴμ, αἱ Ἀνατολικαὶ Σπορά-
δες δὲ ἠγλόνετο, αἱ δὲ Κοκκίαι καὶ λοιπαὶ ὑπὸ τῶν Εὐατῶν καὶ
Γενουκωνιστῶν ἰδρυπόζοντο.

Τὸ αὐτὸ γράμμασιρ Ἑλλητικοῖς.

Σουρέτι χόχμι σερήφ μερχούμ βέ μαγφούρσιν λέχ
φατήχ σουλτάν Μοχαμμέτ Χάν γαζή-

Πάτνος χιουνοῦν Ἀγοστός ἐβδελιντὲν σενὲ σεν ἅ
βὲ χαμσὶν βὲ σεμάνι μιγέτιν Κωστένη Δουναν μανὸς

τεκνία χουμαγιούν βασήλ όλιτζάκ πιλέσιν κι μεζκι-
ούρ κιογιούν Κωνσταντίν ούζερινδὲ μουκαφφὲρ κήρα
φλουρινί δαρεντέι μισάλ βαδζήπ ούλ έμισάλ κουλούμ
'Αλῆ βαρδουγή κεπί ὄζρ-ου-πε χανέ ιτμεγιουπ πι κου-
σούρ τεσλίμ ιδέσιν φιλτζούμλε πι βέτζχιν μιν έλ-
βουτζούχ τε' εγὴρ τεχαβούν κηλούπ μεζκιούρ κουλου-
μού έιλεμέγεσιν σοϊλέ πιλέσιν πενί ταχκήκ πιλούπ
άλάμέτι σερίφ ούζρε' ιτιμάτ' κηλούπ ίνκιγιατ' ιτέσιν
ταχρίρεν φι έ βαίλι 'Ραμαδάν ούλ μουπαρέκ λισένε
σεμάνιν βέ χαμσίνε βέ σεμάνι μιγιάτ. »

« πουγιουρουλτί

Σόφια ».

Μετάφρασις.

« Ἴσον ιερᾶς διαταγῆς τοῦ αὐδιόμου πορθητοῦ
σουλτάν Μωχαμμέτ Χάν. »

« Τοῦ χωρίου τῆς Πάτμου, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς Αὐγού-
στου τοῦ 857. Κωστένη (ἡ Φωστένη) Δουναν μανός!
Ὅταν φθάσῃ τὸ αὐτοκρατορικόν μου διάταγμα, νὰ
ἤξεύρῃς ὅτι τὰ διὰ τὸ εἰρημένον χωρίον ἐπὶ τοῦ Κων-
σταντίνου προσδιορισμένα τεσσαράκοντα φλωρία, τῶ
φέραντι τὸ παρὸν μου πρόσταγμα δούλω μου 'Αλῆ
ἀμέσως εἰς τὴν ἀφίξίν του (ἅμα φθάσῃ), χωρὶς νὰ
κάμῃς προφάσεις, σωστὰ νὰ παραδώσῃς, οὐδόλως ἀ-
ναβολὰς ποιῶν τὸν εἰρημένον δούλόν μου νὰ μὴ κά-
μῃς νὰ μείνῃ. Οὕτω νὰ ἤξεύρῃς, ἐμὲ ἀναγνωρίζων ἀ-
ληθῆ καὶ τῶ ἱερῶ μου σημείῳ δίδων πίστιν, νὰ ὑπο-
ταχθῇς. »

« Ἐγγράφη τὰς ἀρχὰς τοῦ Ῥαμαζάν τοῦ 858 ἔτους.
Ἐξεδόθη δὲ ἐν Σοφίᾳ. »

I. ΣΑΚΚΕΛΙΟΝ.

ΠΕΡΙ ΜΑΡΙΑΝΟΥΠΟΛΕΩΣ.

Ἡ Μαριανούπολις κεῖται πρὸς τῇ Μαιώτιδι ἢ Ἀ-
ζοφικῇ θαλάσῃ, μεταξὺ σχεδὸν Βερδιάνσκαε καὶ
Ταχκνρόκ, ἐφ' ὑψηλοῦ γηπέδου ἐκτεταμένη ἀπέχουσα
τοῦ Ἀζοφικοῦ παραλίου κατὰ δύο ἑλλήν. στάδια,
εἰς πλάτος Β. 47' 5 καὶ 55' 43 μῆκος (Ν. φέρρο).
Βορειανατολικῶς αὐτῆς ὀλίγου δεῖν δύο σταδίων πε-
ριῖρρει ὁ ποταμὸς Κάλμιους, ἐν ᾧ ἐγγέεται ὁ πρὸς
ἀρκτον αὐτῆς Κάλκαε (τανὺν Κάλτσικο) παρὰ τὰς
εἰχθας τοῦ ὁποίου τὸ 1224 πρώτη φορὰ συναντή-
σαντες οἱ τέως ἀπειροπόλεμοι Ῥῶσοι τοὺς θηριώδεις
Μογγόλους, συνῆψαν δεινὴν μάχην καὶ ὑπέστησαν
ἦτταν οἰκτρὰν καὶ ἀποθάρρυντικὴν. Ἡ πόλις αὕτη
ὥσπερ καὶ τὰ ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς 24 χωρὶς κατω-
κίσθησαν πρὸ 86 ἔτων ἀπὸ μετοίκων Γραικῶν ἐλ-
θόντων ἐκ τῆς Ταυρικῆς Χερσονήσου (τανὺν Κρι-

μαίας) ὧδε πῶς. — Πασίγνωστον εἶναι ὅτι ἡ Κρι-
μαία διατέλει μακροετίᾳ ὑπὸ τοὺς Τατάρους, καὶ
ὅτι ἡ πολύτροπος ἐκείνη Αἰκατερίνα Β' ἡ μεγάλη
τῆς Ῥωσίας αὐτοκράτειρα κατεπολέμησεν αὐτοὺς
μετὰ συνεχεῖς ἐκ διαλειμμάτων ἀποπειρατικὰς μά-
χας. Ἐπὶ τῆς ὥραιας αὐτῆς χερσονήσου κατῴκουν
καὶ μέχρι τοῦδε οἰκοῦσιν οὐκ ὀλίγα τέκνα τῆς Ἑλλ.
φυλῆς ὑπὸ τὴν ἐθνικὴν ἐπωνυμίαν Γραικοί, ὧν οἱ
μὲν ἐλάλουν γραικιστί, οἱ δὲ τό γε πλεῖστον Τατα-
ριστί· οὐκ ἔχω δ' εἰπεῖν πότε οἱ Γραικοὶ οὗτοι τῶν
νεωτέρων χρόνων ἀπώκησαν ἐν Κριμαίᾳ, πόσαι πο-
σάκις, καὶ ποδαποὶ ἄρα ἐπὶ τῆς θρονάρπαγος τῶν
Βαλδουίνων δυναστείας; ἐπὶ τῶν Γεννοθενετικῶν
ἀλληλομαχιῶν; ἢ ἐπὶ τῆς ἀλώσεως τῆς πηνελλη-
νίου Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας; ἢ ἔτι μεταγενεστέ-
ρος; ἢ ἐνεκα κατὰ τόπους μαρτυρικῶν δεινοπαθειῶν;
ἢ καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς αὐτάς; Παρὰ τοῖς μετοί-
κοις τούτοις οὐδὲν ἔγγραφον σώζεται, ἢ οἰκογενεια-
κὴ ἀλληλογραφία τις, ἢ ἄλλο σχετικόν, δεικνύον
τὴν καταγωγὴν των. Περιγηγητὴς μόνον κριτικὸς
πολύπειρος, ὥσπερ ὁμῆς, γηγνώσκων τὰ Ἑλλ. ἔθιμα,
τὰ ἑκασταχοῦ γλωσσικὰ λαλήματα κτλ. ἐὰν δια-
τρέψῃ παρὰ τοῖς εἰρημένοις Γραικοῖς ἐκείνους τε καὶ
τούτους ἐρευνῶν, ἐξελέγχων, βασανίζων τὰ πάντα
καὶ τὰ καθέκαστα, ἠδύνατο ἐξιχνιάσαι τὴν συγκε-
χυμένην ἐποχὴν ἢ τὰς ἐποχὰς τῶν ἀποικισμῶν καὶ
τῆς καταγωγῆς τῶν εἰς Κριμαίαν γενομένων Γραι-
κῶν, καὶ τῶν ἐκείθεν ἐνταχθεῖ μετοικησάντων. Τῶν
οὖν Γραικῶν τούτων οἱ πλεῖστοι ἐπεθύμουν τὴν Ῥωσι-
κὴν κατὰκτησιν τῆς δευτέρας πατρίδος των Κριμαίας
καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν τέως Αἰκατερινικῶν πολέμων
(καθάπερ καὶ πάντες οἱ ὑπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγὸν
ἀδελφοὶ των, καθόσον μάλιστα ἡ πολυμήχανος ἐ-
κείνη Αὐτοκράτειρα ἐγίνωσκε νὰ ἠλεκτρίζῃ τοὺς δυ-
στήνους Γραικοὺς εἰκότως ἐν ὀνόματι τῆς ἐλευθε-
ρίας των)· ἀλλ' ἄοπλοι συζῶντες ἐν τῷ μέσῳ τῶν
τυράννων των δὲν ἠδύναντο νὰ λάβωσιν ἐνεργὴν μέ-
ρος ἵνα ταχύνωσι τὴν ἀπελευθέρωσιν των· ἐδέοντο
μόνον ἐν τῷ κρυπτῷ τοῦ ὀψίστου ὑπὲρ τῶν ἐν Κρι-
μαίᾳ εἰσβαλλόντων ἐκάστοτε ὀπλων τῆς δημοθρῆσκου
Ῥωσίας· διετέλουν μὲν τοι εἰς λίαν ἀκροσφαλῆ θέ-
σιν, καθότι εἶχον πλέον διδασθῆ παθόντες τὰ πάν-
δεινα μετὰ τε τὴν πρώτην τῶν Ῥώσων ἀπόπειραν
τὸ 1736 καὶ μετὰ τὴν δευτέραν τὸ 1764 καὶ τὴν
τρίτην τὸ 1774, καθ' ἃς οἱ μὲν Ῥῶσοι κατὰ τὴν συν-
θήειάν των πειρώμενοι μόνον ν' ἀδυνατίζωσι κατὰ
μικρὸν τοὺς πολεμίους των, ἢ ἀποτυγχάνοντες μετὰ
βραχυχρονίους μετρίας ἐπιθετικὰς μάχας, κατελίμ-
πανον τὴν Κριμαίαν, συγκαταλιμπάνοντες τοὺς ἀ-
νέκαθεν Ῥωσοποθεοῦντας ἐν αὐτῇ Γραικοὺς ὑπὸ τὴν
ἀδιάκριτον διάκρισιν τῶν τυράννων των Τατάρων·
οἱ δ' αἰμοδόροι Τάτχροι, ἀπαλλαττόμενοι τῶν ζε-